

Archeologisch Vooronderzoek

DEINZE BRIELSTRAAT

19, 20 & 29 AUGUSTUS 2013

David Vanhee

Colofon

© 2013

© Kale- Leie Archeologische Dienst, auteur David Vanhee

Figuren @ Auteur

Drukwerk: Zquadra

Lay-out: David Vanhee

Druk- en bindwerk: Zquadra

Verantwoordelijke uitgever: Kale-Leie Archeologische Dienst
Kasteelstraat 26
9880 Aalter www.deklad.be

I. Voorwoord

Dit rapport vormt het schriftelijk verslag van het vooronderzoek aan het kruispunt van de Brielstraat en de Mouterijdreef, de plaats waar de historische Brielpoort of Koepoort wordt verwacht.

Bij deze wil de auteur zijn dank betuigen aan de mensen die het project in goede banen hebben helpen leiden. Eerst en vooral gaat zijn dank uit aan het stadsbestuur en de betrokken diensten van de stad Deinze. Landmeter Kenneth Smith (Ellips) wordt hartelijk bedankt voor het inmeten van de sleuven, net zoals de mensen van de firma Rotsaert bvba uit Maldegem voor de vlotte samenwerking. Provinciaal archeoloog Luc Bauters wordt bedankt voor de gewaardeerde wetenschappelijke begeleiding en advies. Een woord van dank gaat tevens uit naar Danny Verheyne en Kenneth De Keyser voor hun hulp bij het veldwerk.

II. Inhoud

I. Voorwoord	3
II. Inhoud	5
III. Administratieve gegevens	7
IV. Projectomschrijving	9
IV.1 Aanleiding van en opbouw naar het onderzoek	9
IV. 2 Tijds kader	9
IV.3 Financieel kader	9
V. Geografische en bodemkundige ligging	11
VI. Methodologie	13
VII. Archeologische en historische voorkennis	15
VIII. Resultaten	19
VIII.1 Werkput I	19
VIII.2 Werkput II	21
IX. Interpretatie	25
X. Besluit	27
XI. Bronnen	29
XI.1 Kaartmateriaal online	29
XI.2 Afgedrukt kaartmateriaal	29
XI.3 Uitgegeven kaartmateriaal	29
XI.4 Bibliografie	29

III. Administratieve gegevens

Locatiegegevens

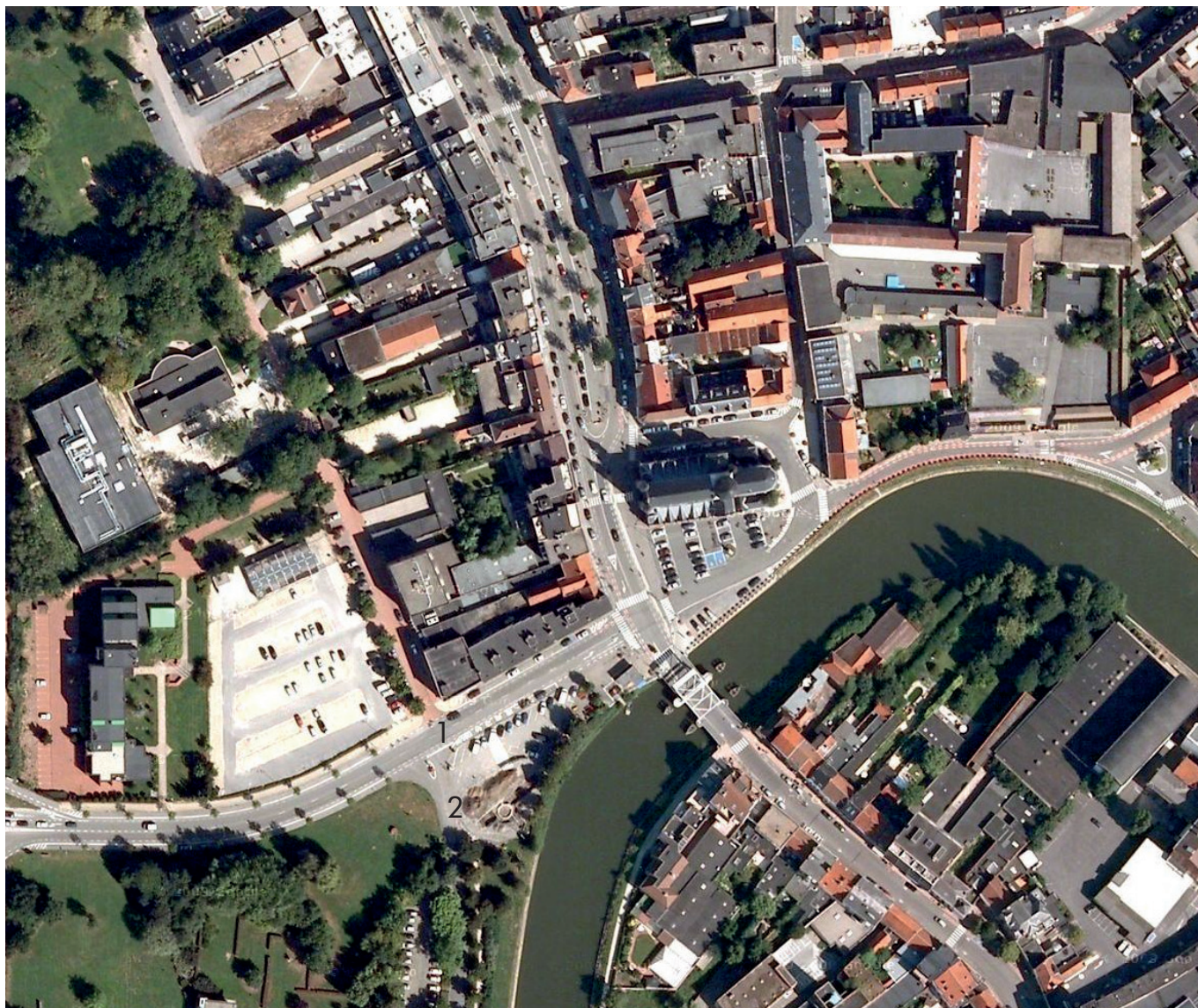
Gemeente:	Deinze
Plaats/straat:	Brielstraat - Mouterijdreef
Kadastrale gegevens:	Afd. 1, sectie B, zn. (openbaar domein)
Lambertcoördinaten	Brielstraat kruispunt Mouterijdreef
X: 90837.3	
Y: 186151.4	
X: 90843.55	
Y: 186137.12	

Opgravingsdocumentatie

Vergunning:	2013/269
Geldig:	05/08/2013 tot 31/08/2013
Naam aanvrager:	David Vanhee
Algemene methodiek:	Vooronderzoek met proefsleuven

Bouwheer

Stad Deinze,
Markt 21, 9800 Deinze

Figuur 1: Luchtfoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (1) en de vondst van de kiosk op het Rheinbachplein (2).
(© <https://maps.google.be/>)

IV. Projectomschrijving

IV.1 Aanleiding van en opbouw naar het onderzoek

De stadskernvernieuwing die door het Deinse stadsbestuur werd aangekondigd in 2009, is in 2013 al flink opgeschoten. Momenteel liggen de plannen van het administratief centrum en de herinrichting van de Brielstraat op tafel. In het kader van de herinrichting van de Brielstraat, met de aanleg van een gescheiden riolerings- en regenwaternet, werd een vooronderzoek uitgevoerd door de KLAD naar de aanwezigheid van de Brielpoort of Koepoort.

Deze historische poort (of brug) is bekend uit historische bronnen en kaarten. Er is echter geen enkele aanwijzing over de grootte en het uitzicht ervan.

IV. 2 Tijds kader

Op 19 augustus 2013 startten de werkzaamheden met de aanleg van een eerste sleuf op het kruispunt van de Brielstraat met de Mouterijdreef. Dit onderzoek werd beëindigd op 20 augustus. Op 29 augustus werd een tweede parallelle sleuf aangelegd in de bestrating van de Brielstraat, aan de zijde van het Rheinbachplein. In totaal nam dit onderzoek 3 werkdagen in beslag.

IV.3 Financieel kader

De stad Deinze stond in voor de logistieke kosten van dit project, terwijl de KLAD de archeoloog aanleverde. Aannemer Rotsaert bvba leverde de kraan, arbeiders en de werfaccommodatie en het landmeetkundig bureau Ellips zorgde voor het inmeten van de sleuven, beide in opdracht van de stad.

Figuur 2: Bodemkaart van het gebied. (© <http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be>)

Figuur 3: Topografische kaart van het gebied. (© <http://geo-vlaanderen.gisvlaanderen.be>)

V. Geografische en bodemkundige ligging

Het onderzoeksgebied bevindt zich net binnen de historische kern van de stad Deinze, op het huidige kruispunt van de Brielstraat met de Mouterijdreef. Kadastraal liggen beide pleinen binnen de Afd. 1 en de sectie B, zn. (openbaar domein) van de stad Deinze.

De hoogte van het wegdek bedraagt ca. 8,45 m TAW. De Lambertcoördinaten bedragen X: 90837.3, Y: 186151.4 en X: 90843.55 en Y: 186137.12.

Op de bodemkaart van België staat het gebied gekarteerd als Bebouwde zone (OB). Ernaast is echter sprake van matig natte zandleembodem zonder profiel (Ldp). De drainage is er Edp of matig gleyige kleibodem zonder profiel. Het onderzoeksgebied is in gebruik als straat.

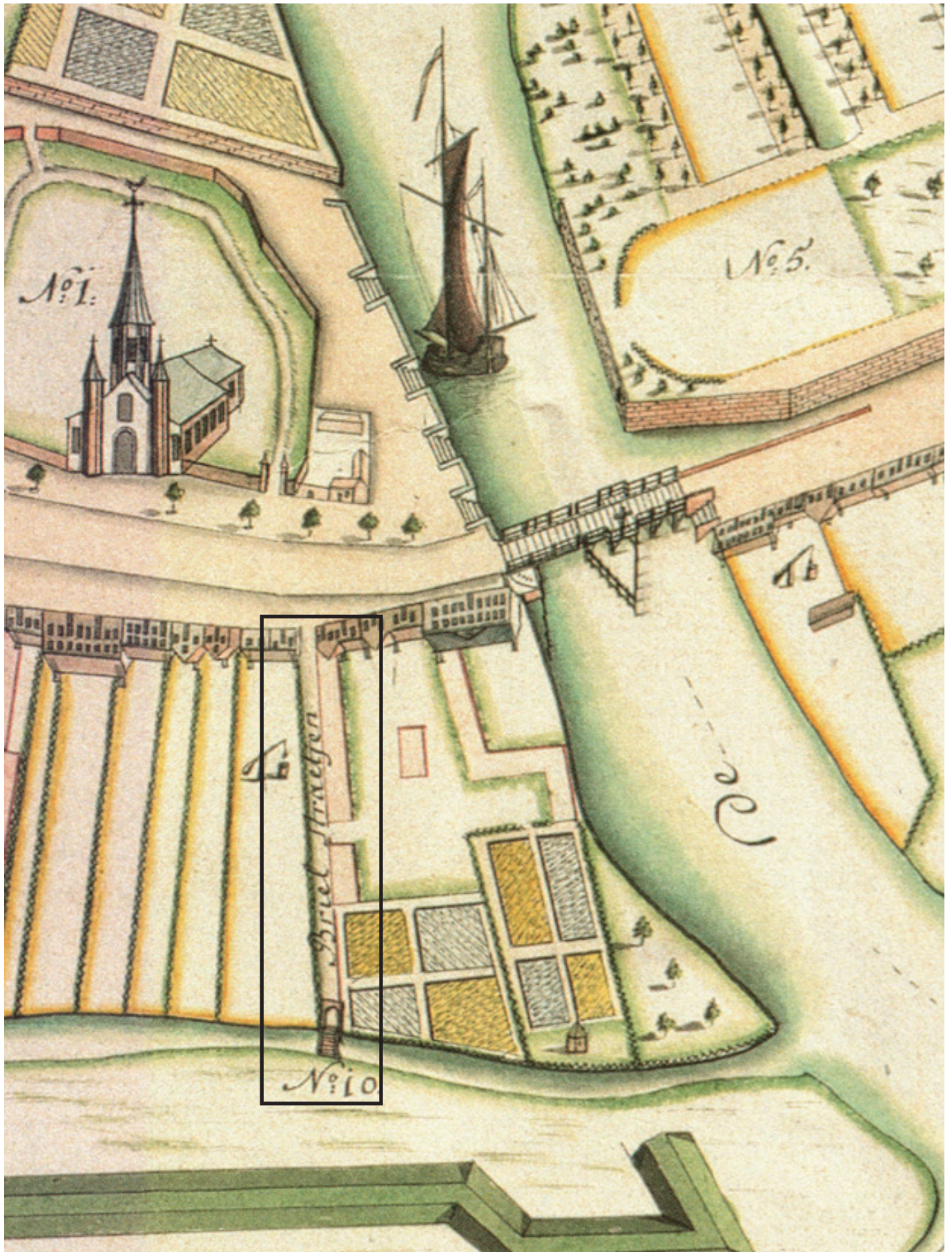
VI. Methodologie

Ter hoogte van het kruispunt van de Brielstraat en de Mouterijdreef zijn twee parallelle sleuven aangelegd. De eerste lag aan de noordelijke zijde van de straat, ter hoogte van het kruispunt met de Mouterijdreef. De sleuf werd aangelegd in het wegdek omdat de zones ernaast, het fietspad en het voetpad reeds verstoord zijn door rioleringen en nutsleidingen. De tweede sleuf is parallel met de eerste sleuf aangelegd, aan de zuidelijke zijde van de Brielstraat, op een aantal meter van het kruispunt met de L. Matthyslaan.

De bedoeling was de resten van de Briel- of Koepoort vast te stellen en tevens om inzicht te krijgen op de eventuele aanwezigheid van fundamenteën van andere gebouwen of andere sporen. Bij het aanleggen van de sleuven werd geopteerd om zoveel mogelijk een kraan in te zetten, tot op de goeie archeologische diepte. Waar dit niet mogelijk bleek, werd met de hand verder gewerkt. Dankzij de flexibiliteit van de aannemer kon hier en daar nog verder gegraven worden met een minigraver. Dit leverde heel wat tijdswinst op.

Bij het openleggen van de sleuven werden alle muurresten met de hand schoongemaakt. Ze kregen alle een nummer en alles werd uitvoerig digitaal gefotografeerd. De aangetroffen sporen en structuren werden ingemeten door de landmeter (X-, Y- & Z-waarde) en vervolgens beschreven. De weinige vondsten werden in aparte zakjes bewaard, alle voorzien waren van de projectcode, het spoornummer en eventueel het nummer van de laag of coupe.

Aansluitend vond de verwerking plaats. Ze ving aan met het verder wassen, fotograferen en inventariseren van de vondsten. Het grondplan werd gedigitaliseerd in Autocad en de coupe- en aardewerktekeningen in Adobe Illustrator.

Figuur 4: Zicht op het plangebied op de kaart van J. Van Maldeghem uit 1786, met de vermelding van het "Brielstraetjen" dat uitmondt op een kleine poort met ophaalbrug. (© ARA, Kaarten en plans, nr. 85).

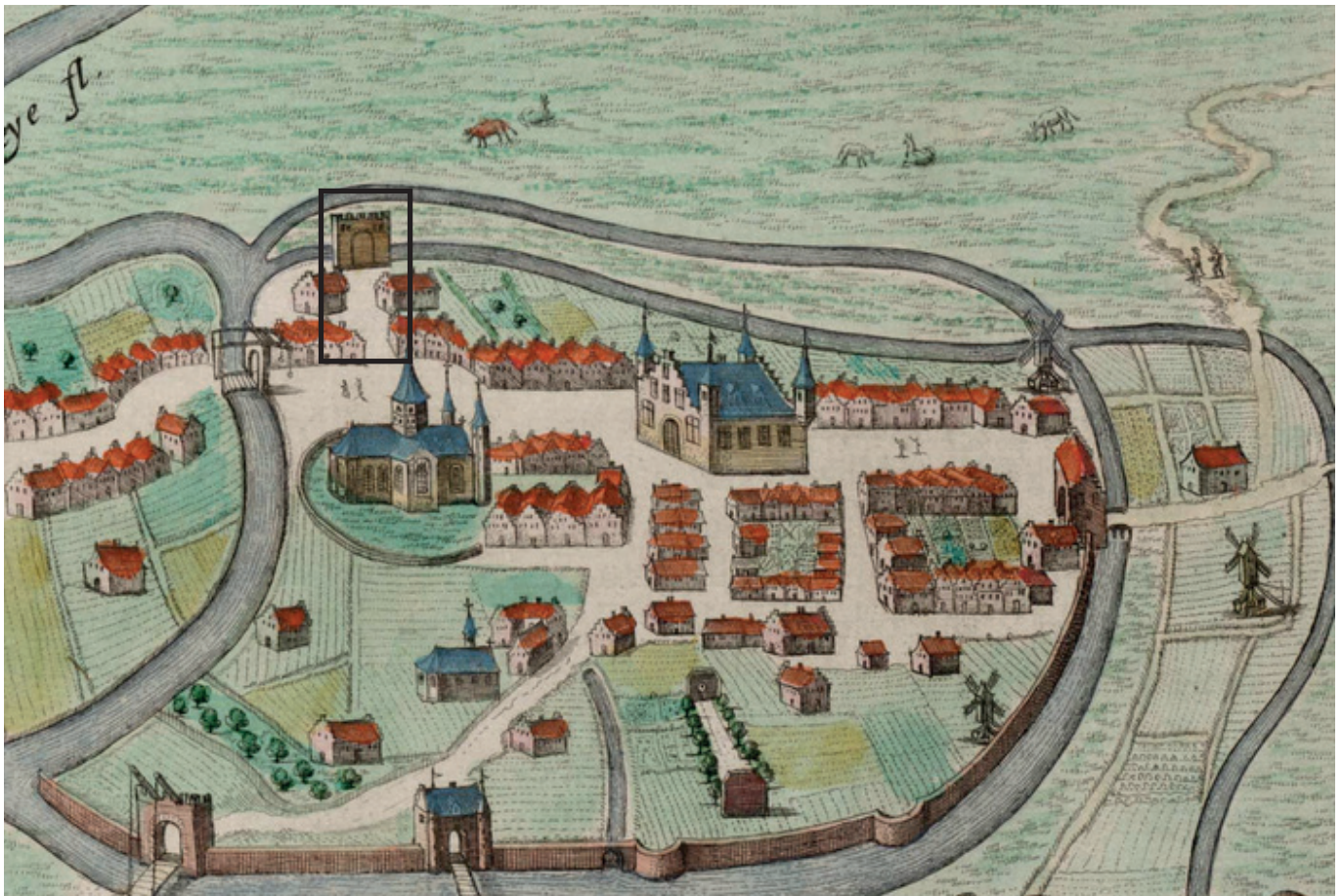
VII. Archeologische en historische voorkennis

Om inzicht te krijgen in de archeologische potentie van de verschillende belangrijke punten binnen de historische stadskern werd in 2009 reeds zoveel mogelijk cartografisch, iconografisch en historisch materiaal doorgenomen. We gaan hier dieper in op de gegevens over de Brielstraat en het aanpalende Rheinbachplein waar in 2009 reeds een vooronderzoek werd uitgevoerd.

Uit deze gegevens lijkt er duidelijk een verbinding te bestaan van de Deinse Markt naar de westelijk gelegen meersen, nu bekend als de Brielsemeersen (Briel = omheinde plaats. De betekenis loopt uiteen van weide, jachtgebied tot plein of opslagplaats. Naar: <http://gtb.inl.nl/>). De Kaandel vormde de grens tussen de stad en deze meersen en men kon deze oversteken ter hoogte van de Brielpoort of Koepoort. Over het uitzicht van deze poort is echter weinig bekend. De historische kaarten tonen telkens een ander beeld. Zo staat op de kaart van Blaeu in Sanderus (1644) een zeer duidelijk poortgebouw. Op de kaart van J. Van Maldegem (1786) staat een eerder bescheiden poort met houten (ophaal-)brug en op de Atlas der Buurtwegen (1840) staat een eenvoudige brug die de toegang tot de meersen over de Kaandel mogelijk maakte. Dit beeld wordt bevestigd op de kaart van Popp uit 1861.

Het is verder moeilijk de juiste plaats van het smalle wegtracé van de Markt naar de poort te bepalen. Op de projectie van de Atlas der Buurtwegen met de topokaart lijkt het oude wegtracé binnen het huidige tracé van de Brielstraat te vallen. Op de andere kaarten bestaat daar minder duidelijkheid over. Het is dus zeer moeilijk te achterhalen waar we juist moeten zoeken.

Figuur 5: In Sanderus (ca. 1644) staat deze gravure van Blaeu. Op de plaats van de Brielpoort staat een duidelijk zwaar poortgebouw. De kaart moet echter met de nodige voorzichtigheid bekeken worden. Zo is de stadshal groter dan de kerk, die dan weer fout georiënteerd staat.

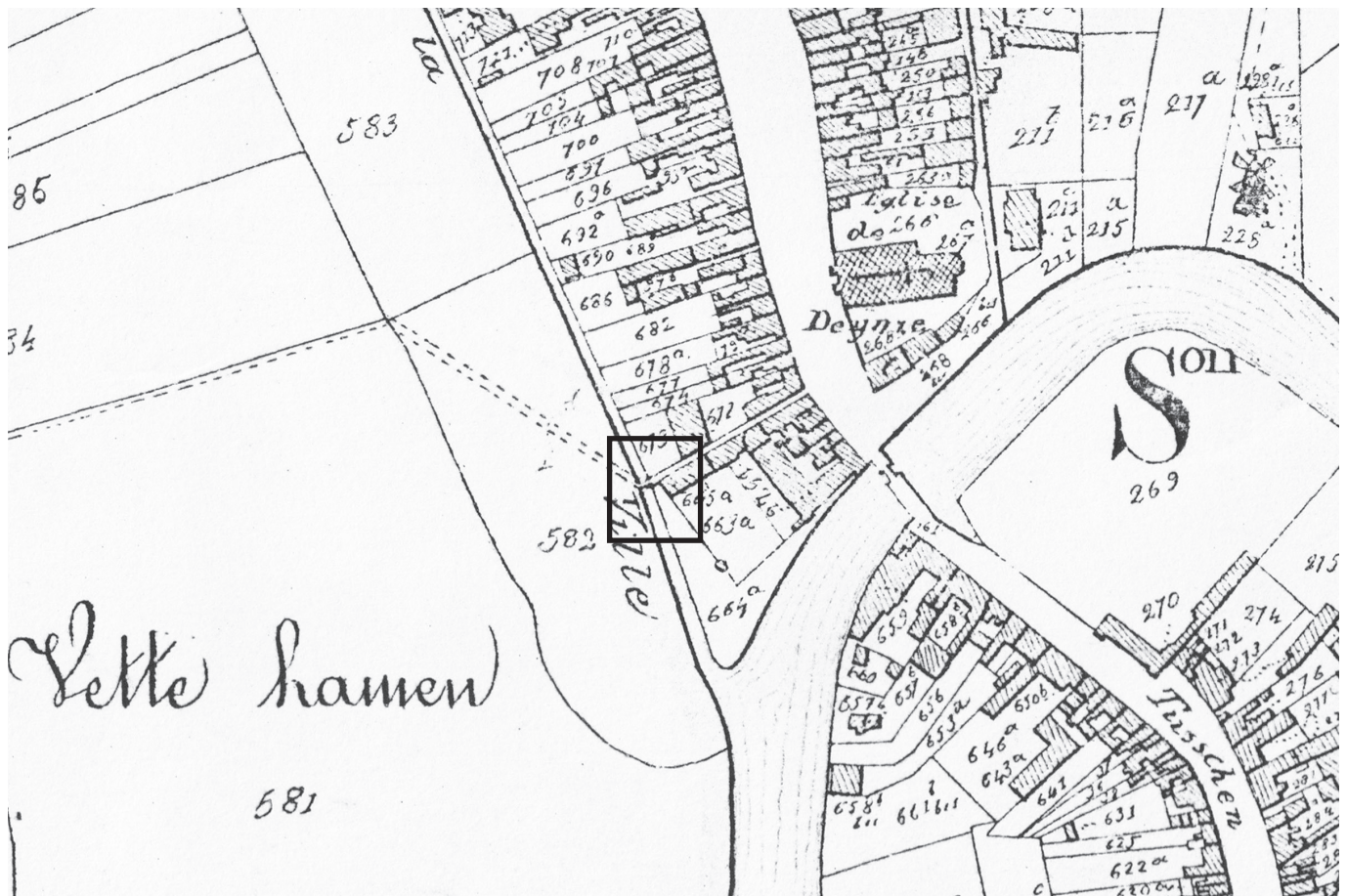

Figuur 6: Zicht op de Brielstraat met brug op de Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840. (© www.gisooost.be)

Figuur 7: Detail uit de Popp-kaart uit 1861. (Archief VWF, Deinze)

Figuur 8: Volgens de projectie van de topografische kaart en de Atlas der Buurtwegen ligt het wegtracé eerder aan de zuidelijke kant van de huidige weg. (© www.gisoost.be)

Figuur 9: Op de Ferrariskaart (omstreeks 1771-1778) is de toegang van de Markt naar de Brielpoort eerder onduidelijk. De doorgang lijkt verder naar het noorden te liggen. (© KBR.be)

Figuur 10: Bodemopbouw met een bijzonder dikke asfaltlaag, met daaronder een zandlaag met keien en een laag stabiliserend zand.

Figuur 12: Overzichtsfoto van het begin van de sleuf (WP 01) met aan de zijkant de verstoring door de riolering.

Figuur 11: Aanleg van Werkput 1. De zijkant is verstoord door een rioleringstracé.

Figuur 13: Overzichtsfoto op de welgeplaatste leidingen, bovenop de muur Lo. 07.

VIII. Resultaten

VIII.1 Werkput I

Op 19 augustus 2013 werd een deel van het wegdek van de Brielstraat opengebroken om de eerste werkput aan te leggen. Deze meet 11,36 bij 1,98 m. Er was een bijzonder dik pakket met asfalt en stabilisatiezand aanwezig. Daaronder zit een blauwgrijs zwaar kleipakket met puin, bot, soms wat schelpen (oesters en mosselen) en wat aardewerk.

In de eerste 4 meter van de sleuf werd enkel het kleipakket aangesneden (Lo. 02). Er werd gegraven tot op een diepte van 6,92 m TAW of ca. 1,5 m onder het wegdek. Op deze diepte was er al infiltratie van grondwater. De noordelijke zijkant van de sleuf was verstoord door de aanleg van een riool (Lo. 01) met nog wat verder een grote rioleringsput.

Daarna werden de resten van een (zeer) kleine kelder aangesneden. Het gaat om een muurtje (Lo. 04) die een hoek maakt. Het muurtje is opgetrokken in rode tot oranje-rode baksteen met formaat 21 x 10 x 4,5 cm (+/- 0,5 cm) en aan elkaar gezet door geel tot beige kalkmortel met witte kalkstippels. De binnenzijde van het muurtje is in een pleister of kalk met lichtgrijze kleur. Deze pleister is eveneens in sommige voegen te vinden.

Binnen de hoek gemaakt door het muurtje (Lo. 04) ligt een vloer (Lo. 05). Deze bestaat uit een laag bakstenen met hetzelfde formaat als het muurtje, waarboven de lichtgrijze afwerkingspleister is aangebracht. Er rest niet veel meer van deze structuur. Ze was bedolven onder een blok stabilisé, doorsneden in het noorden door het rioleringsstracé (Lo. 01) en doorsneden in het westen door twee leidingen (Lo. 06) die eveneens in stabilisé waren gelegd. Het is dan ook zeer moeilijk de functie ervan toe te wijzen.

Figuur 14: Overzichtsfoto op de muurresten.

Figuur 15: Zicht op de steunbeer op muur Lo. 07.

Figuur 16: Recentere opbouw Lo. 08 op de steunbeer van Lo. 07.

Figuur 16: Zicht op de westelijke zijde van de muur met steunbeer (Lo. 07). Deze zijde is zwart aangeladen, vermoedelijk door contact met de Kaandel. Het is vrij plausibel dat de muur dienst deed als kaaimuur aan de Kaandel.

Onder de leidingen (Lo. 06) werd nog een muur (Lo. 07) aangetroffen. Het gaat om een vrij zware muur met steunbeer aan de westelijke zijde, vergelijkbaar met de kaaimuur van het onderzoek in 2009. De bakstenen zijn donkerrood tot rood en hebben een formaat van 21 x 10 x 5 cm (+/- 0,5 cm). De mortel van de muur is beige tot lichtgrijs met zwarte spikkels. Er zijn herstellingen zichtbaar in een ander morteltype, dat eerder wit tot lichtgrijs is. Het metselverband is voornamelijk in halfsteensverband, hoewel in sommige rijen de bakstenen kops naast elkaar liggen.

Door de aanleg van 2 leidingen in stabilisé bovenop deze muur kan de dikte niet achterhaald worden. De maximale dikte kan door het weghakken van de stabilisé wel geschat worden en bedraagt 80 cm.

De zichtbare westelijke zijde van de muur is afgewerkt en donker tot bijna zwart aangeladen, vermoedelijk door het contact met water. Dat doet vermoeden dat het hier gaat om een kaaimuur. De diepte van deze muur kon niet achterhaald worden door het grondwater.

Bovenop de steunbeer werd een recentere opbouw opgemerkt (Lo. 08), opgetrokken in recentere paarse baksteen (18 x 9 x 6,5 cm +/- 0,5 cm) met donkergrijze cementmortel. Er waren slechts enkele stenen van bewaard.

VIII.2 Werkput II

Gezien er geen duidelijke aanwijzingen waren van een brug of poort in de eerste sleuf werd besloten een tweede parallelle sleuf (WP 02) aan te leggen aan de zuidelijke zijde van de Brielstraat. Deze put van 9,04 bij 1,96 m werd aangelegd op 29 augustus 2013.

Figuur 17: Zicht op de verstoring binnen WP 02.

Figuur 18: Profielopbouw binnen de verstoorde zone. De diepte van de verstoring kon niet worden achterhaald.

Figuur 19: Zwart aangeladen westelijke zijde van Lo. 02 in de tweede werkput.

Figuur 20: Overzichtsfoto van Lo. 02 in WP 02.

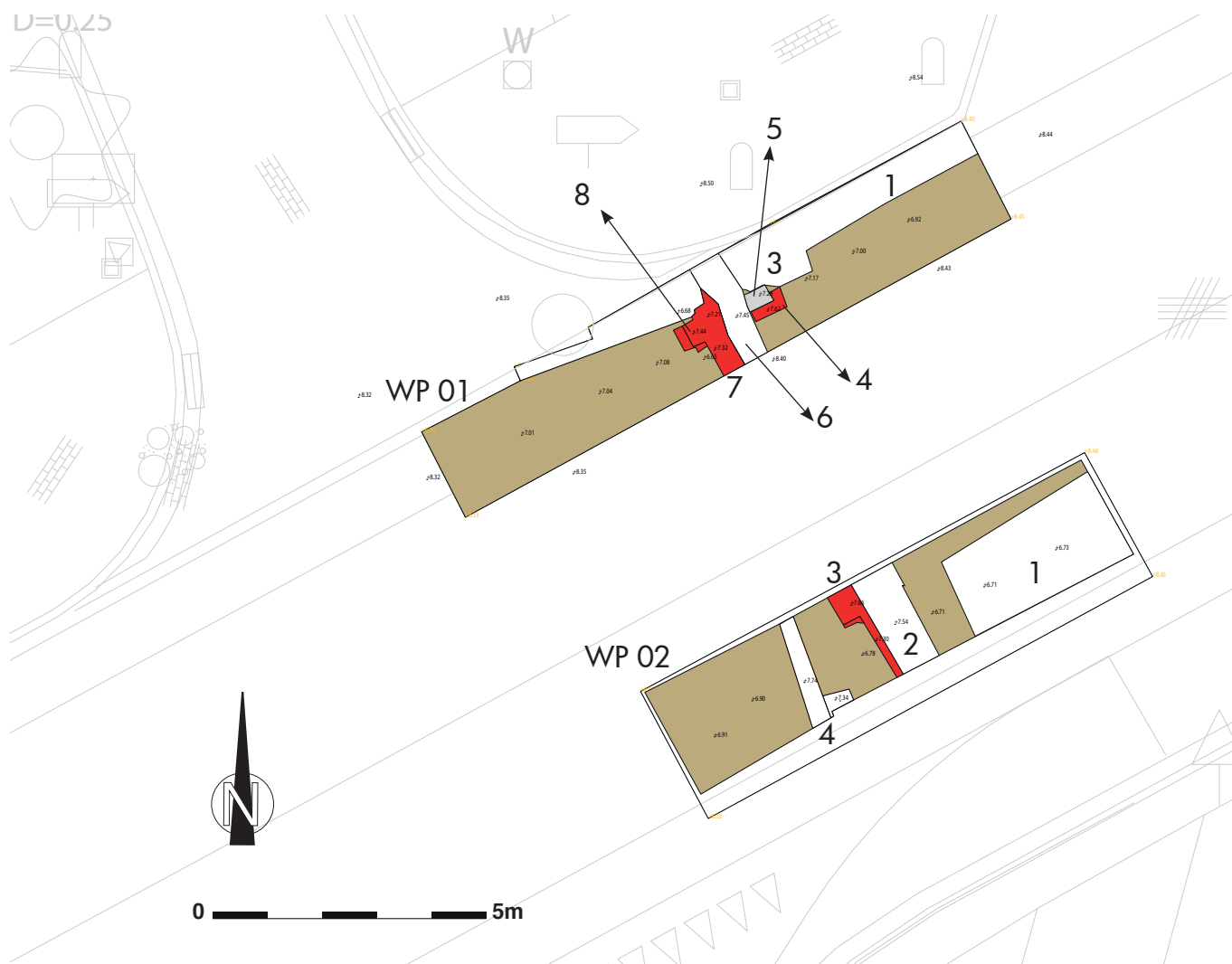
De eerste 4 m van deze sleuf (lengte breedte) startend aan de oostzijde, waren verstoord. Er was duidelijke een grote rechthoekige verstoring te zien, vol puin. Vermoedelijk is deze verstoring het resultaat van de sloop van de huisjes die hier tot midden de 19e eeuw stonden. De resterende ongeschonden bodem kleur blauwgrijs en bestaat uit zware klei.

Daarna werd het vervolg van de leidingen bedekt met stabilisé teruggevonden (WP 02 Lo. 01), zoals vastgesteld in WP 01. Ook hier liep deze samen met het traject van een muur (WP 02 Lo. 02) met steunbeer aan westelijke zijde. Deze is opgetrokken in een baksteenformaat van 21 x 10 x 5 cm (+/- 0,5 cm) met een beige kalkmortel met witte en zwarte inclusies. De zichtbare westelijke zijde van deze muur is afgewerkt en donker tot bijna zwart aangeladen, vermoedelijk door contact met water. Het is zeker dat het hier gaat om dezelfde muur als vastgesteld in WP 01 (Lo. 07). Ook hier kon de diepte van de muur niet achterhaald worden door grondwater.

Verder werd in deze sleuf nog een heel recente muur Lo. 03 gevonden, deels opgetrokken in gewapend beton. Vermoedelijk is dit het fundament van een recente woning. Alle woningen in deze buurt werden gesloopt voor de aanleg van het Rheinbachplein. Dit gebeurde in de jaren '80 van vorige eeuw.

Figuur 20: Overzichtsfoto van Lo. 03 in WP 02.

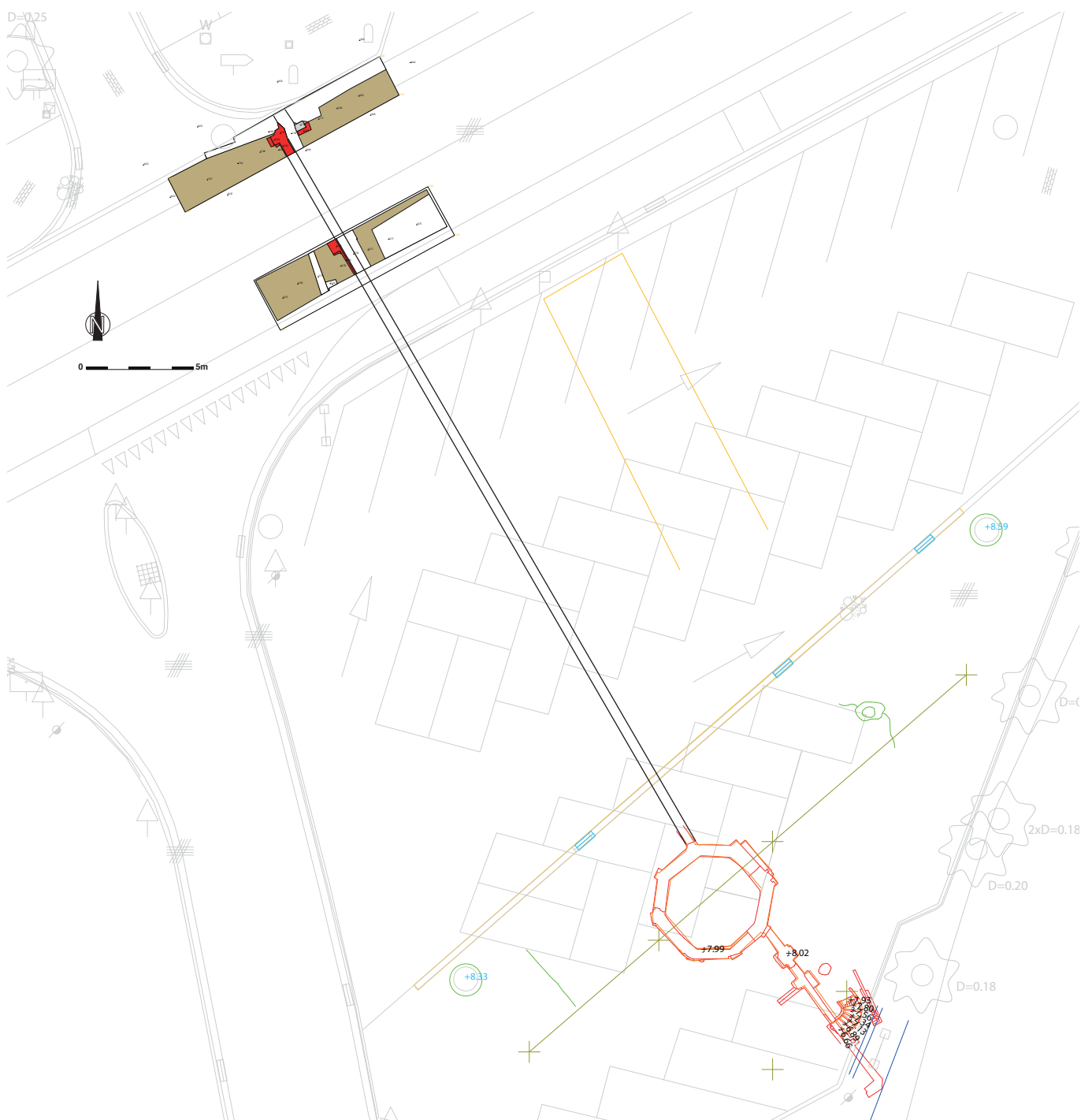
Figuur 21: Sleuvenplan van WP 01 en 02.

IX. Interpretatie

Ter hoogte van de Brielstraat werd in een vooronderzoek met 2 sleuven volgens de langsrichting van de straat, een kaaimuur met steunberen aan de westelijke zijde aangetroffen. Deze is opgetrokken in een baksteenformaat van 21 x 10 x 5 cm (+/- 0,5 cm) met een beige kalkmortel met witte en zwarte inclusies. De zichtbare westelijke zijde van deze muur is afgewerkt en donker tot bijna zwart aangeladen, vermoedelijk door contact met water. De ligging naast de Kaandel doet vermoeden dat het om een kaaimuur gaat.

Deze muur ligt in het verlengde van de muur die teruggevonden werd op het Rheinbachplein in 2009.

Figuur 22: Combinatieplan van de muurresten gevonden in 2013 en 2009.

Bij dit onderzoek werd een kaaimuur op de monding van de Kaandel in de Leie, een tuinpaviljoen en tuinmuur teruggevonden. Het tuinpaviljoen is bekend van verschillende plannen, tekeningen en zelfs foto's uit Wereldoorlog I (VANHEE D., 2010).

De kaaimuur die tegen het tuinpaviljoen was aangebouwd, is opgetrokken uit rode bakstenen met een formaat van 20 x 10 x 5 cm, gevoegd met witte kalkmortel. De breedte van deze muur bedraagt 30 tot 40 cm. De diepte van deze muur bedraagt zeker 1,8 m, maar het eindpunt werd niet bereikt door grondwater.

Het aangrenzende tuinpaviljoen met achthoekige fundament is opgetrokken in bakstenen van ca. 22 x 10 x 5 cm. Ze zijn rood tot donkerrood. De stenen zijn gevoegd met wit tot lichtgrijze kalkmortel.

De tuinmuur die ten noorden van dit tuinpaviljoen vertrekt richting de in 2013 teruggevonden kaaimuur is opgetrokken in rode bakstenen met 20 x 10 x 5 cm als formaat en lichtgrijze kalkmortel. Deze muur is ca. 40 cm breed. Deze muur is echter slechts 4 lagen diep gefundeerd. Hoe deze ondiep gefundeerde muur terug overgaat naar de in 2013 teruggevonden kaaimuur is niet bekend. De resterende 30 m tussen de vondsten van 2009 en die van 2013 zijn niet onderzocht.

Wat de restanten zijn van Lo. 04 & 05 in WP 01 is niet bekend. Het lijkt op de rest van een kleine kelder maar de structuur is te fragmentair bewaard om er uitspraken over te doen. Het baksteenformaat van 21 x 10 x 4,5 cm (+/- 0,5 cm) sluit wel aan bij dat van de kaaimuur. Het is een formaat dat geregeld in Deinze voorkomt en gedateerd in het midden van de 18e eeuw (VANHEE D. & DECEUNINCK M., 2011).

Sporen die verwijzen naar de Brielpoort of Koepoort zijn niet terug gevonden.

Figuur 23: Tekening van het Pensionnat de Deynze toont een gebouwencomplex op het Rheinbachplein, met een tuin met spelende kinderen, afgebakend door een tuinmuur met paviljoen (Archief KGK, Deinze).

X. Besluit

Het vooronderzoek met 2 proefsleuven leverden een kaaimuur op en de rest van een kleine kelder, naast een rioleringstracé, leidingen en resten van recentere bewoning. De kaaimuur ligt in het verlengde van de vondsten die in 2009 werden gedaan op het Rheinbachplein en sluiten hoogstwaarschijnlijk daarbij aan.

Bewijzen van de aanwezigheid van de Briel- of Koepoort zijn niet gevonden. Er is een vermoeden dat deze brug of poort, met minder militair belang, slechts een lichte constructie zou zijn en zeker veel minder imposant dan de Tolpoort of Brugse Poort. Het is dus mogelijk dat er weinig de tand des tijds heeft overleefd. Anderzijds was het moeilijk te bepalen waar het straattracé van het "Brielstraetjen" en de Brielpoort juist te vinden zijn.

Als we de Atlas der Buurtwegen er bij halen (ca. 1840), merken we dat de weg tussen de Brielpoort en de Markt uitkomt ter hoogte van de huisjes die op het kerkplein staan. Als we de verschillende plannen aan elkaar koppelen en projecteren op de Atlas der Buurtwegen wordt duidelijk dat, ondanks een foutmarge, de kaaimuur toebehoort tot het domein waar ook de tuinmuur, het paviljoen en de kaaimuur uit 2009 toebehoren. Dit domein bekend als Pensionnat de Deynse.

Uit deze projectie blijkt ook dat de huizenrij aan de zuidzijde van het "Brielstraetjen" volledig is afgebroken en onder het tracé van de huidige Brielstraat en Rheinbachplein zit. Het lijkt er zelfs op dat dit straatje slechts de breedte had van het huidige voetpad met parkeerstrook en fietspad, aan de noordelijke zijde van de Brielstraat. Wp 01 zou volgens de projectie moeten samen vallen met de brug, maar zoals aangehaald is er geen enkel bewijs van de brug of poort gevonden.

Figuur 24: Zicht op de Brielstraat met brug op de Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840. (© www.gisoost.be)

Figuur 25: Projectie van de opgravingsplannen en de Atlas der Buurtwegen. Los van de foutmarge is duidelijk dat het paviljoen met kaaimuur en tuinmuur uit het onderzoek van 2009 aansluiten op de vondsten van 2013. (© www.gisoost.be)

XI. Bronnen

XI.1 Kaartmateriaal online

AGENTSCHAP VOOR GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV), 2009. Bodemkaart, op <http://geovlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart>.

GISOOST, 2009. Atlas der Buurtwegen, op <http://www.gisoost.be/home/atlasbw.php>. GISOOST, 2009. Kleurenorthofoto's, op <http://www.gisoost.be/home/orthofotos.php>.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIE, BRUSSEL, 2009. Ferrariskaart, op <http://mara.kbr.be/kbrImage/ferraris/1616408.imgf>.

XI.2 Afdrukt kaartmateriaal

STADSARCHIEF DEINZE, VWF, BIBLIOTHEEK, KAARTEN EN PLANS, KP 9. Deinze. Atlas cadastral de Belgique. Plan Parcellaire. P.C. Popp (1861).

XI.3 Uitgegeven kaartmateriaal

GUIDO DEMUYNCK, 1995. De kadastrale Popp-Kaart van Deinze (1861). VWF-Deinze, Deinze, s.p.

XI.4 Bibliografie

DAVID VANHEE, 2009. Archeologisch vooronderzoek. Deinze-Rheinbachplein & Kerkplein. 30 juni tot 25 november 2009. (= KLAD-rapport 18)

VANHEE D. & DECEUNINCK M., 2011. Archeologisch vooronderzoek. Deinze - Tolpoortstraat 30 - 32. 15 tot 16 juli 2010 & 7 tot 21 maart 2011. (=KLAD-rapport 21)

